

NECESITATEA DE A SPUNE ADEVĂRUL

Ilie Ion: Eu nu am obișnuința de a vorbi într-un loc mai mare; vă cer îngăduința să mă scuzați pentru greșelile pe care le fac. Dacă nu veți înțelege tot ce vreau să spun, e vina mea. Vreau să mulțumesc pentru această invitație, care mi-a parvenit destul de târziu, prin mult mai cunoscutul meu coleg de închisoare Radu Filipescu. Sunt foarte onorat și m-am bucurat foarte mult să văd aici personalități pe care le văzusem numai pe micul ecran sau despre care auzisem numai: curajoasa și distinsa doamnă Cornea, doamna Blandiana, domnul Vasile Paraschiv și ceilalți.

Aș vrea să supun atenției dvs. un singur lucru, legat ceea ce am făcut eu - este vorba despre manifestele răspândite în Târgoviște, Pitești și Gălești. Am fost prins, arestat, judecat cu ușile închise și condamnat la 6 ani închisoare. Am făcut 4 ani, pentru că Ceaușescu a dat o amnistie. S-a spus (nu are importanță de către cine, poate e chiar mâna Securității) că în anii '80 nu a fost luptă anticomunistă și pentru democrație, nu a fost disidență, nu a fost

opozitie. Si Ceausescu spunea ca dupa '64 nu mai sunt detinuti politici. Nu e adevarat: unii au fost ascunsi printre detinutii de drept comun, iar alții au fost condamnati pentru infractiuni contra securitatii statului, aici intrand si propaganda impotriva oranduirii socialiste.

Si in anii '80 a fost o lupta. Intre 1960 si 1970 detinutii politici au fost putini, dar reprezentativi pentru societatea romaneasca. Eu i-am cunoscut, intr-un interval de 4 ani. De ce reprezentativi? In primul rand, pentru ca erau din toate categoriile de varsta, de la 20 la 60 de ani. Apoi, din punct de vedere profesional - parcă alesese Dumnezeu din aproape toate profesiile: muncitori, tarani, economisti, ingineri, maiștri militari. Am avut si un milițian, până si doi actori. Din punct de vedere etnic, era reprezentată si etnia cea mai mare, romanii, erau reprezentati si ungurii, a fost parcă si un neamt, un sas, si niște sârbi. De fapt nu erau sârbi, erau bulgari adusi la Targoviste, care faceau gradinarie, dar ei se considerau sârbi. Din punct de vedere confesional: erau si ortodocși, si catolici, si din secte mai marunte. Așadar, si in anii '80 a fost lupta, au fost oponenti.

Astazi parcurgem o perioada pentru care se potrivește proverbul românesc „lupu-si schimbă părul...”; nu știu dacă o să-si schimbe si năravul, se zice că năravul

nu se schimbă. Oare își schimbă și caracterul? Se va întâmpla această minune? Poate că da, poate că nu. Trebuie să existe conștiință trează și să fie ceea ce a fost și în anii '80, și mai înainte. Eu cred, nu însă datorită propriei experiențe, că aceia care au suferit atunci reflectau poate trăsăturile de caracter cele mai curate ale neamului nostru.

Victor Frunză: Găsesc că e fascinantă această „șezătoare”, pentru că se petrece numai între noi. Este fascinantă și pentru că experiența absolută a fiecăruia este atât de individuală într-un cadru unitar și general în același timp. E absolut individuală. Ca să mă încadrez și eu acestui mediu general, trebuie să spun ce anume am făcut sau ce anume s-a întâmplat cu mine. Eu am avut niște condiții extraordinare. Am fost profesor la Facultatea de ziaristică într-o universitate a PCR. În viața mea am privit o dată mai cu atenție dată pușcăria din Râmnicu Sărat. Eram copil pe atunci, mă plimbam pe o linie ferată dezafectată și cineva, doi ochi, priveau cu insistență de după gratiile unei ferestre. După asta m-am gândit că poate acei doi ochi erau ai lui Ion Mihalache.

Trebuie să spun că, în același timp, m-am născut și eu cu un defect - acela de a descoperi necesitatea de a spune adevărul.

E adevărat că familia este întâia școală în care fără abecedar se învață asta, și mai ales în familiile în care primești o educație religioasă, să recunoști adevărul și să îl seperi de minciună. În clipa în care m-am trezit, în 1948, când eram deja elev, conștient de ce fac și de ce ascult, mai știam și că adevărul se află dincolo de ceea ce se afirma; de-a lungul timpului am trăit diferite experiențe. Nu spun că s-a întâmplat cu mine ce s-a întâmplat cu Panait Istrati, care a fost în URSS, după care a scris acea carte, *Vers l'autre flamme*. Dar am fost student în URSS, unde am trăit și o experiență ideologică; am trăit și experiența acelor demascări ale crimelor lui Stalin, și a dezghețului, în timp ce la noi era anotimpul unui îngheț total, al unui dogmatism înfiorător. Când m-am întors, după absolvirea facultății, am trăit sub acest dogmatism, dar mă trezisem. Eram realmente deșteptat.

Dar nu am avut niciodată prilejul și nu m-am gândit să strig adevărul, pentru că eram un om de bună credință și, în același timp, tânăr fiind doream și o afirmare profesională. Acest lucru s-a petrecut în momentul în care am ajuns la Facultatea de ziaristică, deci, într-un fel, într-un punct de vârf al profesiei mele. Dar, acolo mi-am pus categoric problema că, mai ales când trebuie să educi niște tineri, trebuie să

vorbești de adevăr. Mi-am dat seama că minciuna pornea de la partid. Atunci, din proprie inițiativă, fără să mă gândesc că realizez o carte disidentă, am început să-mi scriu eu, pentru mine, o istorie a comunismului, a stalinismului în România. Vreau să vă spun că am fost animat de cea mai bunăcredință, nu în sensul de a scrie ceva anticomunist, ci de a plasa marxismul pe o realitate oarecum suportabilă. Citind, mă îngrozeam de fiecare dată de faptul că ieșea o carte anticomunistă. Dar asta era adevărul! Nu puteam altfel; în virtutea ideilor și a obiectivului meu, trebuia să scriu o carte după principiile adevărului. Și a ieșit o carte anticomunistă. Am acceptat această realitate, știind că nu va putea fi publicată. Trebuia, în același timp, să o aduc la cunoștința tuturor celor care erau zăpăciți, învăluți de această propagandă, din cauza căreia de multe ori nu poți să ajungi la adevăr. Mi-am spus că această carte trebuie să ajungă la cunoștința oamenilor și am început să o transcriu. Prietenilor mei le-am arătat la un moment dat cum arăta; avea filele ca foile de țigară, și era atât de mărunță - trebuia să o citesc cu lupa, dar o scriam cu ochiul liber.

Atunci când transcriam această carte a izbucnit Goma. Eu eram de mult convins de ceea ce afirma Goma, însă din anumite motive n-am putut să mă atașez mișcării

lui: în primul rând pentru că nu aveam nici un gând să plec din țară. Mișcarea lui, a spus și dl Țepeneag, atingea un punct foarte important din drepturile omului. Dacă regimul ar fi fost deștept, ar fi dat drumul la pașapoarte atunci „nemernicului” ăluia și i-ar fi ruinat un argument.

Dumitru Țepeneag: Astea erau condițiile disidenței - dacă te duceai la Paris, la Serviciul de pașapoarte, îți dădeau pașaport. Disidența era forma de luptă a lui Goma.

Victor Frunză: Eu nu voiam să plec din țară, dar mă interesa viabilitatea propriei cărți. Totodată, având și alte lucruri de spus, care nu se încadrau în carte, m-am gândit la posibilitatea unei plecări în Occident, spre a găsi un editor. M-am gândit să scriu o scrisoare lui Ceaușescu pentru a-l trezi din minciunile în care se zbătea întreaga propagandă de partid. Am ajuns la Paris și am avut oarecum surpriza să constat că, dintre cele două realități - o carte oarecum solidă, *Istoria stalinismului în România*, despre stalinismul românesc și rusesc, și *Scrisoarea către Ceaușescu*, în care vorbeam de multe realități din țară -, centrul de greutate a căzut pe această Scrisoare, care a fost publicată în presa

occidentală și transmisă la radio. Eram în septembrie 1978.

Cu satisfacția misiunii indeplinite, asumându-mi toate riscurile, căci nu am fost atât de inconștient să nu știu că risc foarte mult, m-am întors acasă. Această scrisoare și tot ce s-a întâmplat la întoarcerea acasă se află expuse într-o carte, ca și în alte texte pe care le-am scris în anul 1978; ulterior aceste lucruri, memorate, le-am publicat într-o carte pe care am editat-o în Danemarca, în 1982. Dar în ediția din '90 se mai află un text asupra căruia voi reveni.

După revenirea în țară, a început ancheta în cursul căreia s-a aflat de la *Europa Liberă* că Editura *Flammarion* urma să-mi editeze o carte consacrată stalinismului românesc. Când am predat cartea la *Flammarion*, am convenit cu cei de la editură să nu spună nici o vorbă până nu-mi va apărea cartea; nu știam că românul care era acolo avea să creeze acest alibi pentru Securitate, difuzând știrea. Astfel, Securitatea a aflat, chipurile de la *Europa Liberă*, despre eventuala ei editare la *Flammarion*. Ce s-a întâmplat? Ancheta de Securitate a fost făcută sub masca uneia de partid. În legătură cu ce s-a întâmplat la Academia de partid am aflat și eu după aceea de la dl prof. Nestor Ignat, care în acel moment era decanul Facultății

de ziaristică și deci era în miezul problemelor. Dl Nestor Ignat era un cunoscut ziarist de la *Scânteia*, la un moment dat a fost și președintele *Uniunii Ziaristilor*. L-am invitat aici pe dl Ignat - așadar este invitatul meu - ca să spună ce s-a întâmplat la „Ștefan Gheorghiu” la aflarea faptului că un profesor de la Ziaristică a scris *Istoria Partidului Comunist Român*, respectiv, *Istoria stalinismului în România*.

Nestor Ignat: Am răspuns invitației colegului meu Victor Frunză, pentru că sunt un martor al întâmplărilor de atunci. Vreau să adaug faptul că scrisoarea despre care a vorbit el și despre care scrie mai pe larg în carte, ca și ancheta care a avut loc a produs un adevărat șoc la vârfurile partidului. Nu știu dacă a citit-o și cum a citit-o însuși dictatorul în vremurile acelea. Dar e clar că lucrurile veneau de sus. A pus în mișcare acest aparat, cu un obiectiv foarte precis. El a vrut să demonstreze că omul care a îndrăznit să facă treaba asta și care se bucura de încredere și stimă pentru capacitățile lui profesionale, un om care venea dintr-o instituție universitară de partid, era un om onest, care a ajuns la capătul răbdării și care a avut curajul, riscându-și libertatea și poate chiar viața (avea și o familie) să spună lucrurile în

public, în presa occidentală. De asemenea a vrut să arate că nu este un agent al unei puteri străine, un trădător, unul care e manipulat. Pentru că nu convenea - și e lesne de înțeles de ce - să se discute ce spunea Frunză în această scrisoare. El demasca în scrisoare cultul personalității și transformarea lui Ceaușescu într-un suprastăpân, într-un supradictator. Erau discutate problema drepturilor omului și încălcarea angajamentelor luate chiar de țara noastră în diferite împrejurări. Și el, un cadru ideologic, a spus totul bine, sintetic și clar. Asta a deranjat foarte tare. Este un fapt neobișnuit să scrii o *Istorie a partidului* pentru un partid care nu avea istorie - aceasta în ciuda faptului că s-au încercat unele studii izolate, pe capitole, sub domnia lui Ceaușescu. Oamenii de meserie au făcut-o. Au făcut o machetă. Această machetă a fost difuzată membrilor fostului Comitet Politic Executiv (sau, cum spunea Maurer bătându-și joc - „ne-au dat-o nouă pentru că suntem mari istorici”). Și fiecare o ținea ascunsă în seiful lui, pentru că era ultrasecretă. De ce era secretă? Pentru că nu fusese avizată de Ceaușescu și nu introdusese încă în ea falsificările pe care obișnuia să le facă, cu girul unora sau altora din vechii membri de partid din ilegalitate, pe care îi îngrijea să nu decedeze înainte de a-și aduce mărturiile în

favoarea lui. În aceste condiții a apărut la Victor Frunză o *Istorie a partidului*. Și atunci, cineva, despre care nu știu cine era, a venit să ancheteze, după plecarea lui. Printre cei chemați am fost și eu, ca decan al Facultății, coleg vechi la facultate al lui Frunză. Am fost întrebat despre condițiile în care a apărut *Istoria* asta a *partidului*. Cum e în stare Frunză să scrie o istorie a partidului? Le-am răspuns: „E adevărat, Frunză se ocupă cu alte lucruri, dar oricine a studiat această problemă e liber și poate să încerce să scrie o istorie a partidului. Poate că a scris-o Frunză”. „Nu se poate.” L-au chemat pe șeful catedrei de istorie, care era un om serios, și au spus: „Cum se poate?”. Frunză era doctorand la această catedră, cu o teză despre Iorga ca ziarist. „E în stare Frunză să scrie așa ceva?” Una era scrisoarea despre al cărei conținut nu s-a discutat, și alta este o istorie a partidului. Zice: „Aici există o istorie, poate a copiat-o de undeva”. „Există o istorie, macheta, dar e închisă în seiful rectorului. E greu de crezut că Frunză a putut să intre în birou și să scoată macheta.” Nu le-a trecut prin cap că acolo era tocmai ce nu scria în machetă: partea asta nu apărea în istoria partidului - aceea pe care o scrisese Frunză pentru a arăta fața neclară, complicată, contradictorie și cu multe beteșuguri a istoriei reale. Au rămas fără răspuns.

Aș vrea să spun că șocul care s-a produs a durat mai mult, pentru motivele pe care vi le-am arătat. Nu era primul. După cum se vede sunt mulți, cunoscuți sau nu, care au avut de suferit, care au protestat într-o formă sau alta și care au luat poziție, care au acționat în perioada aceea. Dar acest tip de acțiune pe care l-a săvârșit Frunză era mai rar. Mai ales că Frunză a avut îndrăzneala să vină înapoi. Acest fapt a demonstrat într-un fel onestitatea lui. Dacă era un agent, ar fi avut grijă să nu mai calce pe acolo, să încerce pe alte căi să-și salveze familia. Dar venirea lui înapoi a indispus pe toată lumea, mai ales pe stăpânii momentului de atunci. Acțiunea lui, deși atunci a fost respinsă, a fost o sămânță care a mers mai departe și a rodit. El a pus probleme conștiinței.

Victor Frunză: În prefața cărții mele *Drepturile omului în România*, din 1990, domnul Ignat e gratulat ca stalinist. Prezența domniei sale, acceptul de a vorbi aici, dovedește că a depășit acest stadiu și retrag public această apreciere.

Îmi permit să continuu și să menționez câteva lucruri despre momentul judecății mele. Am fost judecat într-o adunare de partid în care un poet, care era cadru didactic la Facultatea de ziaristică (iar azi e parlamentar PRM, Dumitru Bălăeț), era

să mă bată, în cel mai curat stil stalinist. Majoritatea luărilor de cuvânt au fost în stilul „just” al anilor '50, și puțin a lipsit ca unii să nu mă ia la bătaie, pentru trădarea mea și pentru faptul că am difuzat prin Agenția Reuter o scrisoare ofensatoare. După anchetă, am fost dat afară și am început o a doua perioadă, una în care se strângea lațul în jurul meu, din cauza faptului că în timpul anchetei am refuzat să plec din țară. Aveam de ales între a fi arestat, pentru un motiv oarecare, și a pleca. Bineînțeles, că plecarea mi-a fost organizată, deci am fost expulzat. Mulți se întreabă cum de am ajuns în Danemarca? Securitatea este cea care mi-a ales țara în care trebuie să trăiesc. Franța, unde aveam două invitații, la două facultăți de ziaristică - la Lyon și la Tours -, nu mi-a acceptat intrarea pentru că guvernul lui Giscard D'Estaing era în relații foarte bune cu Ceaușescu. Dar am înțeles de ce s-au grăbit să mă expedieze: pentru că voiau să mă lichideze în străinătate.

Despre trimiterea unui agent ca să mă împuște - sarcina a fost coroborată cu cea a executării lui Emil Georgescu - s-a povestit în ziarul *Frankfurter Allgemeine Zeitung* din 21 mai 1981; despre acest articol am aflat de la o crainică de la *Europa Liberă*, care mi-a transmis într-o scrisoare să citesc acest ziar. Poliția daneză a luat urgent niște

măsuri care la acea oră erau inutile; întâmplător, acel agent, având probabil un examen de conștiință, a cerut azil politic sau a trecut de partea cealaltă - „a defectat”, cum se spune. Amănuntele le-am aflat abia anul acesta, într-o emisiune de televiziune, unde acest agent, Radu Ruș, a vorbit despre felul cum era el să împuște două persoane: pe Victor Frunză și pe Emil Georgescu. Pentru Emil Georgescu a fost găsit altcineva. Pentru mine, probabil, nu au găsit „str. Aarhus din Copenhaga”, pentru că locuiam, de fapt, în orașul Aarhus și deja aveam o adresă secretă.

Vreau să vă spun că nici în exil nu m-am astâmpărat și am continuat ceea ce mi-am zis că poate fi scopul vieții mele atunci. Am editat cărțile mele și ale altora, cu texte antidictatoriale. Între acestea, am editat cărțile unor scriitori din țară, ale lui Dorin Tudoran înainte să plece și o cânticică de Ana Blandiana, cu cele patru poezii interzise, într-o colecție care nu a avut decât două ediții.

Sărind peste timp, mărturisesc că din neastâmpărul meu au rezultat două texte importante. Unul e inclus în cartea pe care v-am adus-o, și care se numește *Cât mai poate trăi un cadavru politic*, și un alt text mai greu de găsit, pentru că a fost publicat doar în Danemarca, în limba daneză, în publicația *Comitetului Saharov*; dar

amândouă se ocupă de una și aceeași problemă: trimiterea lui Ceaușescu în fața unui tribunal al poporului român. Nu este vorba de acel tribunal - de tristă amintire - „al poporului”, ci de un tribunal în care să i se judece dictatorului toate actele. Mai mult decât atât, în acel text publicat în *Curentul*, în Germania, *Cât mai poate trăi un cadavru politic*, am expus o enumerare a punctelor dosarului Ceaușescu, pentru ce trebuie el să dea seamă în fața poporului român. Mare a fost mirarea mea când, la Crăciunul 1989, am aflat că în actul de acuzare se regăseau punctele din acest text al meu, la care nu s-a făcut niciodată, nicicând și de către nimeni, nici o referire, nici măcar aluzivă. De altfel, chiar și din *Istoria stalinismului*, care a ajuns acum la a treia ediție, am citit, în special în lucrări din prima parte a anilor '90, foarte multe idei și situații, chiar și exemple inspirate de acolo, fără să fie citată sursa. După părerea mea este bine că a ajuns, însă nu în măsura în care trebuia, la cunoștința oamenilor, care, trebuie spus, astăzi nu se mai interesează de comunism.

În final, am scris o pagină, din care o să citesc doar ultimul paragraf, în care mă adresez direct lui Goma, cu care am o mică amiciție sau, în orice caz, fac parte din rândul celor cu care el nu s-a certat niciodată. În același timp trebuie, să

amintesc faptul că nu m-a apostrofat în nici un text.

În primul rând spun că Paul Goma ocupă un loc special, numai al lui, în istoria opoziției față de totalitarismul comunist. De aceea sper să ajungă la el aceste cuvinte pe care i le transmit în încheiere: „Dragă prietene, știu că și tu, dacă ar fi să se repete condițiile care ne-au plasat în vârful preferințelor Securității, în pofida riscurilor, ai lua-o de la capăt, la fel. Nu fi trist! Ai fi meritat mai mult. Ai fi meritat să devii președinte, dar n-ai ajuns nici măcar să candidezi. Deși ți-ai exprimat dorința. Însă, în România, tu știi că și sub ceaușism a fost altfel decât în Cehoslovacia sau Polonia. Meriți măcar un cuvânt de blândă mângâiere de la confracții tăi, care au încercat în diverse împrejurări să trezească și ei conștiințele poporului tău (lucru care s-a petrecut aici, în această sală), care acum este ocupat cu altceva. Probabil, cândva, acele cuvinte de mângâiere vor veni. Întoarce-te acasă! Nu fi trist! În țară, acum, este totul perfect. Aproape cum am visat. Suntem liberi, liberi să facem întâlniri și să ne amintim, să ne amintim, să ne amintim, ca niște bătrâni la poartă. Că tot nu ajută la nimic! Cu prietenie, Victor Frunză”.